

مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام (ICIWG 2010)

اهمیت اکوتوریستی استان سیستان و بلوچستان

معصومه توانگر

جهاددانشگاهی وحد مشهد

Masoomeh_tavangar@yahoo.com

چکیده

اکوتوریسم در ایران که به عنوان یکی از پنج کشور برخوردار از بیشترین تنوع اقلیمی در جهان (یکی از ۱۰ کشور تاریخی و فرهنگی) و یکی از ذخیره گاه های متنوع زیستی کره زمین است از مزیت نسبی افزون تری نسبت به دیگر شاخه های توریسم برخوردار است. سیستان و بلوچستان به عنوان بزرگترین استان در شرق ایران از دشت سیستان تا دریای عمان، از پهنای کویر تا قله تفتان، از هامون تا جازموریان گردشگرانی را به خود جذب می کند که خواهان تجربه همزمان اقلیمهای متفاوت، طبیعت بکر و منحصر به فرد و آثار باستانی غنی و ارزشمند در سفری چند روزه هستند. استان سیستان و بلوچستان همه زیبایی ها و نعمات خداوند و آفرینش را یکجا در خود جمع دارد، از کویر گرفته تا آتشفشان، از دریاچه تا ساحل، جنگل و کوه و همه و همه یکجا در این استان جمع شده اند تا گوشه ای از صحنه های آفرینش را به نمایش بگذارند. اما با این همه، هم مسوولان و هم کارشناسان و هم گردشگران بر این مهم تاکید دارند که آنچنان که باید روی توسعه ظرفیت های گردشگری و تاریخی و بهره وری مناسب از آنها در جهت جذب گردشگر، اقدامی صورت نگرفته است و تنها در سالهای اخیر نسبت تقویت برخی زیرساختها در این خصوص اقدام شده است.

گردشگری در اقتصاد پویا و توسعه پایدار نقش مهم و اساسی دارد و اقتصاد توریسم در سیستان و بلوچستان در صورت حمایت و ایجاد زیرساختهای اصلی می تواند توسعه پایدار را به همراه داشته باشد. ترغیب و تشویق مردم کشورهای حوزه خلیج فارس برای سفر به ایران با معرفی قابلیت های گوناگون دیدنی نقش بسیار مهمی در رشد و توسعه صنعت گردشگری استان و در نهایت کشور دارد. آب و هوای مناسب و همچنین وجود شمار زیادی جاذبه های تاریخی، فرهنگی، باستانی و طبیعی در سیستان و بلوچستان از قابلیت های جذب گردشگر از کشورهای خاورمیانه و حوزه خلیج فارس به استان به شمار می رود. این استان شاخصه های طبیعی ممتاز از جمله آب و هوای مطبوع سواحل دریای عمان در فصل پاییز و زمستان، داشتن آبهای معدنی گرم و سرد، گل فشانهای طبیعی و فعال به عنوان یکی از مناطق ویژه در گردشگری سلامت قابل طرح است. مقاله حاضر ضمن معرفی جاذبه های گردشگری استان، درصدد تحلیل نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصتهای موجود در زمینه گردشگری استان است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است و به منظور دستیابی به هدف تحقیق از مدل SWOT استفاده شده است.

کلید واژه: اکوتوریسم، روش SWOT، استان سیستان و بلوچستان

Importance of Sistan and Baluchestan Ecotourism

Masoomeh tavangar

Affiliation, Urban planning Department Iranian Academic Center for Education Culture and Research, MASHHAD

Abstract

Ecotourism in Iran as one of the five countries have the highest diversity of climate in the world (one of 10 historical and cultural) and one of the various biological Storage earth is increasing even more comparative advantage than other branches of tourism has . Sistan and Baluchestan Province, the largest of Personnel of the Sistan plain to the Oman Sea, from desert to peak width Volcano, from plain to Jazmrvryan Grdshgrany attracted to that same experience Aqlymhay want different and unique pristine nature and ancient monuments rich and multi-day trip are valuable. Sistan and Baluchestan all beauty and Nmat together in God and his creation is total, ranging from desert volcano, the lake to the beach, forest and mountains and all, and all gathered together in this province have to corner the scenes put the view of creation. But all of this, the officials and experts and tourists that these important so that the emphasis on capacity development of tourism, historical and efficiency suitable for attracting tourists from them, something has been done and only in recent years than Some strengthening infrastructure in this regard is acting. tourism in a dynamic economy and sustainable development role is essential and tourism economy in Sistan and Baluchestan the main infrastructure can support and create sustainable development is to take. Encourage people of Persian Gulf countries to travel to various interesting features of introducing an important role in the development of tourism in the province and ultimately country. Suitable climate and numerous attractions of historical, cultural, archaeological and natural features in Sistan and Baluchestan attracting tourists from the countries of the Middle East and Persian Gulf province is considered. Indexes the province of privileged natural climate conditioning Oman Sea coast in autumn and winter, to hot and cold mineral water, flowers and natural Fshanhay active as one especially in areas of health tourism be introduced. This paper also introduced Attractions Province, intend Vz analysis strengths, threats and opportunities in tourism province. Descriptive research method - analytical and research to achieve the goal of SWOT model is used.

Keywords: Ecotourism, SWOT model, Sistan and Baluchestan

مقدمه

هم اکنون هیچ منطقه ای در جهان خالی از جهانگرد نیست و حتی قطب شمال و جنوب نیز مورد توجه جهانگردان قرار گرفته است. جاذبه های گوناگون مورد توجه قرار گرفته و مسافران مکان های مختلفی را از صحرای- گبی- گرفته تا مناطق جنگلی برای مسافرت انتخاب می کنند. هدف جهانگردان امروز یادگیری و ماجراجویی است. دیگر امروز دیدار از ونیز، میدان مارک، آتن، نوتردام پاریس و تاج محل هند تنها بخش کوچکی از جاذبه های گردشگری را به خود اختصاص می دهند. در این میان گرایش به طبیعت و اکوتوریسم جایگاه خاصی را در قرن حاضر (قرن بیست و یکم) به خود اختصاص داده است. <http://www.sbdoe.org/main.asp> گردشگرانی که به ایران سفر می کنند بیشتر با هدف آشنایی با فرهنگ و تمدن ایرانی و اسلامی ، زیارت و بازدید از اماکن مذهبی ، دیدن جاذبه های طبیعی ، فرهنگی و تمدن باستانی اهداف تجاری و بازرگانی و درمانی و پزشکی وارد این سرزمین می شوند. اما در این میان گردشگران محیط زیست یا همان اکوتوریستها رقم قابل ملاحظه ای را به خود اختصاص داده اند. اکوتوریسم یا بوم گردی، گونه ای از گردشگری است که در آن گردشگران برای دیدار از مناطق طبیعی نامسکون و دست نخورده جهان سفر می کنند و به تماشای گیاهان و پرندگان و

ماهی‌ها و دیگر جانوران می‌پردازند. به گردشگرانی که به دیدار از زیست‌بوم و طبیعت می‌پردازند، نام اکوتوریست یا بوم گرد داده شده است. بسیاری از کشورها بخش هنگفتی از درآمد خود را از بومگردان خارجی تأمین می‌کنند. همچنین از گردشگری محیط زیست گاهی به عنوان سفر متعهدانه به محیط طبیعی با رعایت اصول حفاظت از محیط زیست و کیفیت زندگی اهالی تعبیر می‌شود. (زاهدی، ۱۳۸۸: ۱۸۰)

بیان مساله

پذیرش مفهوم توسعه پایدار و ارزش میراث طبیعی در بیشتر کشورها در مباحث گردشگری منجر به پیدایش اکوتوریسم شده است. این واژه متشکل از دولغت بوم شناسی و گردشگری می‌باشد. این نوع گردشگری در تعامل تنگاتنگ با جوامع محلی می‌تواند منجر به پایداری منابع طبیعی و ایجاد معیشت پایدار شود (تولایی، ۱۳۸۶: ۱۲۲).

اکوتوریسم در ایران که به عنوان یکی از پنج کشور برخوردار از بیشترین تنوع اقلیمی در جهان (یکی از ۱۰ کشور تاریخی و فرهنگی) و یکی از ذخیره گاه های متنوع زیستی کره زمین است از مزیت نسبی افزون تری نسبت به دیگر شاخه های توریسم برخوردار است.

<http://www.ebtekarnews.com>

استان سیستان و بلوچستان نیز با برخورداری از مواهب و جاذبه های طبیعی متعدد، ظرفیت های گردشگری در جهت جذب گردشگر دارد. این استان با شاخصه های طبیعی ممتازی چون آب و هوای مطبوع سواحل دریای عمان در فصل پاییز و زمستان، داشتن آبهای معدنی گرم و سرد، گل فشانهای طبیعی و فعال به عنوان یکی از مناطق ویژه در گردشگری قابل طرح است <http://www.irna.ir/View/FullStory>

در مورد جاذبه های طبیعی اغلب مسئله کیفیت جاذبه است که توجه گردشگران را به سوی خود جلب می کند و این جاذبه ها می توانند در مقیاس ملی یا حتی بین المللی مطرح شوند (رنجریان، ۱۳۸۸: ۱۴۲).

در حال حاضر هشت منطقه نمونه گردشگری برای ایجاد فرصت های سرمایه گذاری در استان سیستان و بلوچستان معرفی شده است. این مناطق عبارتند از: "شهر سوخته، کوه خواجه، چاه نیمه و دهانه غلامان، کلاته رزاق زاده، تفتان در دشت دقال، گواتر، تالاب صورتی و کوههای مینیاتوری، گل فشانهای بولبولوک، چشمه شورعین و تنگ".

<http://www.irna.ir/View/FullStory>

یکی از راههای توسعه کیفی مناطق و مکانهای جغرافیایی و به ویژه توریستی، شناسایی این مناطق به لحاظ برخورداری از پتانسیلهای طبیعی و انسانی و پس از آن برنامه ریزی در راستای بهره برداری بهینه از این پتانسیلها در جهت توسعه است. اذا در این تحقیق سعی شده است با شناخت بیشتر نقاط قوت وضعف استان سیستان و بلوچستان و با در نظر گرفتن فرصتها موجود، سمت و سوی برنامه ریزی های توریسم در جهت هدفمندتر شدن و برنامه ای شدن سوق یابد.

روش تحقیق

در این مقاله ابتدا پتانسیلها و امکانات گردشگری، مشکلات فراوری فعالیتهای گردشگری در استان سیستان و بلوچستان معرفی شده و مورد بررسی قرار گرفته است و پس از آن به منظور تحلیل نقاط قوت و ضعف و تهدیدها و فرصتهای گردشگری در این محدوده از روش SWOT استفاده شده است.

SWOT حروف اول چهار کلمه انگلیسی Strength (S) با معادل فارسی قوت، weakness (w) ضعف، (o) opportunity فرصت، Threats (T) تهدید است (زنگی آبادی، ۱۳۸۶).

مدل SWOT بهترین راهبرد برای فرایند برنامه ریزی استراتژیک است. در این مقاله تحلیل نهایی به صورت تهیه فهرستی از فرصتها، تهدیدها، نقاط قوت و ضعف و سپس تشریح و تحلیل هر یک از نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصتها بر اساس روش SWOT صورت گرفته است.

اهداف تحقیق

هدف این مقاله شناسایی پتانسیلها و نقاط قوت و ضعف اکوتوریسم در استان سیستان و بلوچستان و تحقیق در مورد اهمیت اکوتوریستی این استان می باشد.

ویژگیهای منطقه مورد مطالعه

استان سیستان و بلوچستان با وسعتی حدود ۱۸۱۷۸۵ کیلومتر مربع پهناورترین استان کشور می باشد، که با قرار گرفتن در بین ۲۵ مدارهای درجه و ۳ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و نصف النهارهای ۵۸ درجه و ۵۰ دقیقه تا ۶۳ درجه و ۲۱ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ، از نظر جمعیتی از کم تراکم ترین استانهای کشور است. این استان از شمال به استان خراسان جنوبی و کشور افغانستان، از شرق به کشورهای پاکستان و افغانستان، از جنوب به دریای عمان و از مغرب به استانهای کرمان و هرمزگان محدود می شود.

مساحت استان معادل ۱۱،۴ مساحت کل کشور برابر با مجموع وسعت ۱۱ استان کشور است، استان سیستان و بلوچستان با همجواری دو کشور افغانستان و پاکستان و با بیش از ۱۵۰۰ کیلومتر مرز آبی و خاکی (۱۲۰۰ کیلومتر مرز خاکی و ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی) طولانی ترین مرز را در بین استانهای کشور داراست. این استان به لحاظ تقسیمات کشوری دارای ۱۴ شهرستان، ۳۶ شهر، ۴۰ بخش، ۱۰۲ دهستان و بیش از ۱۰۰۰۰ روستا و آبادی است و مرکز آن شهرستان زاهدان می باشد. آب و هوای استان از نوع آب و هوای بیابانی است و حداکثر دمای سالانه آن بالای ۴۰ درجه سانتیگراد است. زاهدان سردترین و ایرانشهر گرمترین شهرهای استان می باشند، نوسانات رطوبت، وجود بادهای موسمی همچون بادهای معروف ۱۲۰ روزه، باد هفتم یا گاوکشی، ریزش جوی و اختلاف دما در ۲۴ ساعت به استثنای نواحی معتدل سواحل دریای عمان، شرایط اقلیمی خاص، پوشش گیاهی و جانوری، مناظر بدیعی را بوجود آورده اند. بلندترین نقطه استان کوه تفتان با ارتفاع ۴۰۴۲ متر و پست ترین نقطه آن کناره های دریای عمان می باشد <http://www.sbco.ir>.

سیستان و بلوچستان یکی از استانهای غنی کشور به لحاظ داشته های فرهنگی، باستانی، صنایع دستی و البته گردشگری می باشد، علاوه بر این تنوع قومی و مذهبی تعامل فرهنگی بسیار زیادی را خلق کرده که خود

گواهی بر تمدن و فرهنگ قومی یکایک اقوام ایرانی در همزیستی، احترام به انسانها و اندیشه هایشان است. استان سیستان و بلوچستان با سابقه ای کهن آثار و جاذبه های تاریخی بسیاری دارد از جمله بازارچه سرپوش، خانه ابویی، قلعه ناصری ایرانشهر، اسپیدژ ایرانشهر، قلعه بمپور، ساختمان بیت مقام معظم رهبری ایرانشهر، قلعه پرتغالیهای چابهار، بافت تاریخی روستای تیس چابهار، آرامگاه سید غلامرسول چابهار، قلعه سرباز، دهانه غلامان زهک، زاهدان کهنه، قلعه نو زهک، قلعه ایرندگان خاش، زیارتگاه مرتضی علی خاش، قلعه حیدرآباد خاش، مسجد جامع شهرستان خاش، قلعه نیکشهر، قلعه کنت و قلعه سب سراوان، سنگ نگاره های شیر پلنگان، دره نگاران و مسجد جامع دزک سراوان، کوه خواجه زابل و شهر سوخته زابل با قدمت بیش از ۵۰۰۰ سال و ۱۵۱ هکتار وسعت و اولین و بزرگترین استقرار شهرنشینی در شرق فلات ایران و این تمدن غنی آن را به بهشت باستانشناسان معروف کرده است، آسیاب های بادی معروف و روستای سه کوهه زابل استان سیستان و بلوچستان جاذبه های طبیعی فراوانی نیز دارد که به اختصار در مورد آنها گفته می شود.

صنایع دستی استان شامل؛ حصیر بافی (خولک بافی) سیستانی - ساخت زیورآلات سنتی - سوزن دوزی بلوچی - گلیم بافی - خامه دوزی سیستان - سفال معروف کلپورگان - قالی بافی - سیاه دوزی. یکی از صنایع دستی که در منطقه سیستان با قدمتی دیرینه می باشد قالی بافی است.

جاذبه های طبیعی استان نیز شامل دریاچه هامون، کوه تفتان، تپه نمکی روستای گشت سراوان، رودخانه باهوکلالت، گل فشان کنارک، کوههای مینیاتوری، تپه های مریخی با کوههای بلند چابهار، سواحل دریای عمان (ساحل صخره ای و سواحل ماسه ای) چابهار و کنارک، چاه نیمه های زابل، جنگل های حرا خلیج گواتر در شرق چابهار، درختان انجیر، معابر (لور-لول) چابهار تمساح معروف پوزه کوتاه ایرانی در رودخانه سرباز و پشت سد پیشین می باشد. <http://www.sbco.ir>

پتانسیلهای اکوتوریستی استان سیستان و بلوچستان (امکانات و جاذبه های طبیعی و فرهنگی)

مقصود از امکانات، یا جاذبه ها، تشکیلات یا مکان هایی است که به منظور تأمین خواست ههای طبیعت گردان به وجود آمده و آنها می توانند از این امکانات استفاده کنند و از آن لذت ببرند (چاک. وای. گی، ۱۳۸۲). بنابراین جاذبه اکوتوریستی شامل جاذبه های طبیعی و انسانی می شود. در ذیل به معرفی منابع گردشگری استان سیستان و بلوچستان می پردازیم.

تنوع مناظر و محیط های طبیعی:

چشم اندازها و مناظر طبیعی و بکر، پناهگاه های حیات وحش، مناطق کویری، دریاچه هامون، سواحل دریای عمان، غارهای بان مسیتی، کوه های مینیاتوری، تپه های مریخی، اکوسیستم جنگل های دریایی، انجیر معابد (لورلول)، تالاب لیپار، گل فشان ها، رودخانه باهوکلالت، تمساح پوزه کوتاه، بریس، گواتر، فانوسی در منتهی الیه جنوب خاوری، بندر کنارک، غار لادیز، کوه تفتان یا کوه چهل تن، تپه نمکی، چشمه آبگرم بزمان، روستای تمین، رودخانه دامن، چشمه آب معدنی موسی و...

اثر طبیعی و ملی پیرگل خاش:

گل فشانها در پهنه ای با وسعت تقریبی ۳ هکتار قرار دارند و منطقه ای دارای خاکی زردرنگ و عاری از هر گونه پوشش گیاهی است و در قسمت بالای تپه ماهورها تعداد زیادی مخروط قدیمی و خاموش وجود دارد که

بعد از چند سال فعالیت، دهانه آنها مسدود شده و دهانه های جدیدی بوجود آمده است جنس رسوبات گل فشان رس و مارن است.

اثر طبیعی و ملی تفتان خاش:

یکی از مهمترین جلوه ها و جاذبه های طبیعی استان، قله تفتان است از نظر زمین شناسی در دوره کوآترنر، آتشفشانهایی در ایران وجود داشته است که امروزه قله آنها از ارتفاعات مهم می باشند. در حال حاضر برخی از آن آتشفشانها در مرحله گوگردزایی بوده و از دهانه آنها بخار آب و گازهای گوگردی خارج می شود. کوه تفتان واقع در جنوب شرقی ایران و در فاصله ۵۰ کیلومتری شمال شرقی شهرستان خاش، از جمله این آتشفشانها است. وجود چشمه های آب معدنی و آب گرم متعدد در اطراف آن ویژگی خاصی را به این منطقه بخشیده است. چشمه آب معدنی جم چین در شمال غربی کوه تفتان، چشمه آب معدنی آمنی در غرب تفتان و در منتهی الیه رودخانه بیدستور، چشمه آب معدنی بر آب در غرب تفتان با ارتفاع ۴۰۵۰ متر سبب شده است تا خاش و نواحی اطراف آن یکی از خوش آب و هواترین نقاط استان به شمار آید. هم چنین بارندگی بیشتر نسبت به سایر نقاط استان و نیز پوشش گیاهی غنی در اطراف آن به دلیل ارتفاع زیاد از دیگر امتیازاتی است که منطقه خاش از آن سود می جوید .

مناطق حفاظت شده

منطقه حفاظت شده باهوکلالت (گاندو):

این منطقه با مساحت ۴۶۵۱۸۱ هکتار در منتهی الیه گوشه جنوب شرقی کشور و در طول مرز ایران و پاکستان قرار دارد و محدوده آن در مسیر رودخانه سرباز و باهوکلالت بوده و تا دریای عمان ادامه می یابد وجود جنگلهای حرا و تالابهای موجود در خلیج گواتر نیز باعث ارزش گذاری بین المللی این ناحیه شده است. تمساح پوزه کوتاه ایرانی در این منطقه زندگی می کند.

- منطقه حفاظت شده هامون:

این منطقه در سیستان با مساحت ۲۹۳۰۳۱ هکتار، یکی از پدیده های طبیعی و ارزشمند از نظر بین المللی است و تالاب هامون (با مساحت ۶۰۰۰۰ هکتار) در آن یکی از جاذبه های در خور توجه ویژه است که در سالهای پربابی از ارزش اکولوژیک بالایی برخوردار می باشد .

- منطقه حفاظت شده جنگلی شيله:

این منطقه با مساحت ۶۵۲۵ هکتار در سیستان واقع شده و دارای گونه های گیاهی مانند گز، آترپیکس، اسکنبیل، انواع علفشور بوده و زیستگاه بسیار مناسبی جهت سکونت انواع پستانداران، پرندگان و خزندگان مختلف می باشد.

- منطقه حفاظت شده جنگلی بیرک:

این منطقه با مساحت ۷۳۲۱۷ هکتار در شهرستان سراوان قرار دارد و دارای گونه های گیاهی متنوعی از قبیل داز، زیتون، بادام کوهی، بنه و ... است همچنین زیستگاه جانورانی مانند خرس سیاه، پلنگ، قوچ و میش، کل و بز و ... می باشد.

منطقه حفاظت شده جنگلی پوزک:

این منطقه با مساحت ۴۶۱۴۴ هکتار در بخش مرکزی شهرستان نیکشهر قرار دارد و دارای گیاهانی مانند داز، بادام کوهی و انجیر می باشد این محل نیز از زیستگاههای مهم گونه خرس سیاه، قوچ و میش، کل و بز در بلوچستان محسوب می گردد.

-منطقه شکار ممنوع بزمان:

این منطقه با مساحت ۳۰۰۰۰۰ هکتار در شهرستان ایرانشهر و منطقه بزمان واقع شده است گونه های شاخص گیاهی شامل بادام کوهی، انجیر، داز و گونه های شاخص جانوری آن شامل پلنگ، کل و بز، قوچ و میش، هوبره و انواع کک و ... می باشد.

-منطقه شکار ممنوع بلبل آب:

این منطقه با مساحت ۱۳۰۰۰۰ هکتار در شهرستان زاهدان و در منطقه نصرت آباد قرار دارد گونه های شاخص گیاهی شامل کسور، بنه، افرا، بادام کوهی و گونه های شاخص جانوری آن شامل جبیر، کل و بز و قوچ و میش و هوبره و ... می باشد.

-منطقه شکار ممنوع مک سرخ:

این منطقه با مساحت تقریبی ۱۳۰۰۰۰ هکتار در شهر زابل واقع شده و از گونه های شاخص گیاهی آن می توان به گز، تاغ، اسکنیل، درمنه، بنه، کهور و از گونه های شاخص جانوری آن می توان به هوبره، جبیر، کل و بز، قوچ و میش اشاره کرد.

<http://www.sbdoe.org>

تنوع زیستی غنی

-کوسیستم جنگلی دریایی حرا:

این درختزارهای دریایی را در نوار باریکی از پناهگاههای ساحلی، بین کمترین و بیشترین حد از آب دریا که با تغییرات جزر و مد سواحل مناطق گرم و حاره ای در میان خور ها، لاگونها و زوایای مناسب که در مصب رودخانه ها رویش دارند می توان دید. این جنگلهای باتلاقی نیز به بنام عمومی جنگلهای مانگرو نیز موسوم هستند.

-منطقه سردریا:

منطقه سردریا دارای گونه های درختی زیتون وحشی، بنه، بادام کوهی و ... می باشد و با ارتفاعات بسیار زیبا، پوشش گیاهی خوب، این منطقه در فاصله ۷۵ کیلومتری شهرستان خاش واقع گردیده است.

-سواحل دریای عمان:

مجاورت بندر چابهار با آبهای آزاد و در مسیر بادهای موسمی مونسون آن را به یکی از خوش آب و هواترین بنادر جنوبی ایران تبدیل کرده است وجود خورها و آبگیرهای فصلی در طول نوار ساحلی که بالغ بر ۳۰۰ کیلومتر می باشد، مکان بسیار مناسبی است. برای مهاجرت زمستانه انواع پرندگان بی نظیر آبی و کنار آبی از قبیل پلیکان، فلامینگو، گیلانشاه خالدار که از جمله پرندگان کمیاب می باشد، همچنین پدیده های طبیعی متنوع از قبیل گل فشان تنگ در ۹۰ کیلومتری شمال غرب چابهار که نظیر آن فقط در سه نقطه دیگر جهان گزارش شده و تپه های موسوم به مریخی در مسیر جاده ساحلی چابهار- گواتر که شاهکارهای معماری طبیعت است. سنجاب راه راه بلوچی، تمساح پوزه کوتاه تالابی، خرس سیاه، هوبره نیز از گونه های نادری هستند که در این استان زندگی می کنند. <http://www.sbdoe.org>

ظرفیت های کویرگردی

وسعت کویر در استان سیستان و بلوچستان به ۶ میلیون هکتار می رسد. وجود اشکال مورفولوژیک خاص بیابان در این استان و نیز وجود گونه های جانوری نادر چون تمساح پوزه کوتاه و شتر و وجود بیش از ۱۲۰۰ گونه گیاهی، جاذبه های بسیاری را در جهت جلب گردشگران به این استان فراهم آورده است. و بهره برداری از آن نیازمند برنامه ریزی و سرمایه گذاری و تبلیغات در این راستا می باشد. لازم به ذکر است که دویی با داشتن نیمی از ظرفیت کویرهای ایران توانسته است،

با تبلیغات وسیع جهانی، پتانسیل‌های نواحی بیابانی خود را به خوبی به جهان معرفی کرده و در راستای بهره برداری و ایجاد ارزش افزوده از این منبع خداداد سرمایه گذاری نماید. در حالیکه ما نتوانسته ایم ظرفیت های خود را حتی برای گردشگران داخلی معرفی کنیم. بنابراین در صورت تسهیل ورود آسان گردشگران خارجی به کشور، انجام تبلیغات و تسهیل سرمایه گذاری در حوزه کویر گردی می توانیم به جایگاه واقعی مان در این حوزه دست یابیم.
<http://www.abrarnews.com/economic>

منابع فرهنگی گردشگری:

- آثار تمدنی و تاریخی (۱۰۴ قلعه تاریخی ، شهر سوخته و...)
- فرهنگ غنی بلوچی و سیستانی
- هنرهای بومی، صنایع دستی و غذاهای محلی
- فرهنگ‌های زنده (عشایر، روستاهای شگفت و...)
- آیین‌ها و مراسم‌های ویژه

امکانات و تاسیسات گردشگری استان سیستان و بلوچستان :

این استان در سال ۱۳۷۵ دارای ۵۰۳ اتاق و ۱۰۰۱ تخت در مراکز اقامتی ۱ و ۲ ستاره بوده است که این رقم در سالهای ۸۰-۱۳۷۷ افزایش چشمگیری یافته و به رقم ۶۸۵ اتاق افزایش یافته ولی مجدداً در سال ۱۳۸۴ به ۵۰۳ اتاق کاهش یافته است. تحولاتی که در این زمینه رخ داده شامل کاهش مراکز اقامتی ۲ ستاره و افزایش قابل توجه مراکز اقامتی ۴ ستاره می باشد. بطوریکه تا سال ۱۳۷۵ استان فقط دارای مراکز اقامتی ۱ و ۲ ستاره بوده ولی از سال ۱۳۷۷ به بعد ۲ هتل ۴ ستاره نیز در استان احداث شده است. در جدول زیر تعداد اتاق و تخت تاسیسات اقامتی بر حسب درجه مشخص شده است.

جدول شماره ۱: تاسیسات اقامتی استان بر حسب درجه

سال	جمع	۴ ستاره	۲ ستاره	۱ ستاره
۱۳۶۵	۱۸		۱۰	۵
۱۳۷۰	۱۷		۱۲	۵
۱۳۷۵	۱۷		۱۲	۵
۱۳۷۷	۱۸	۱	۱۲	۵
۱۳۷۸	۱۸	۱	۱۲	۵
۱۳۷۹	۱۹	۲	۱۲	۵
۱۳۸۰	۱۹	۲	۱۲	۵
۱۳۸۱	۱۷	۲	۹	۶
۱۳۸۲	۱۷	۲	۱۰	۵
۱۳۸۳	۱۷	۲	۱۰	۵
۱۳۸۴	۱۶	۲	۸	۶

ماخذ : سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان

جدول شماره ۲ : تعداد اتاق و تخت تاسیسات اقامتی بر حسب درجه

سال	جمع اتاق	جمع تخت	۴ ستاره***		۲ ستاره**		۱ ستاره*	
			اتاق	تخت	اتاق	تخت	اتاق	تخت
۱۳۶۵	۴۲۸	۸۴۷	-	-	۳۱۳	۶۲۵	۱۱۵	۲۲۲
۱۳۷۰	۵۰۳	۱۰۰۱	-	-	۳۸۸	۷۷۹	۱۱۵	۲۲۲
۱۳۷۵	۵۰۳	۱۰۰۱	-	-	۳۸۸	۷۷۹	۱۱۵	۲۲۲
۱۳۷۷	۵۸۴	۱۱۳۲	۸۱	۱۳۱	۳۸۸	۷۷۹	۱۱۵	۲۲۲
۱۳۷۸	۶۸۵	۱۱۳۲	۸۱	۱۳۱	۳۸۸	۷۷۹	۱۱۵	۲۲۲
۱۳۷۹	۶۸۵	۱۳۳۲	۱۸۲	۳۳۱	۳۸۸	۷۷۹	۱۱۵	۲۲۲
۱۳۸۰	۶۸۵	۱۳۳۲	۱۸۲	۳۳۱	۳۸۸	۷۷۹	۱۱۵	۲۲۲
۱۳۸۱	۶۳۴	۱۱۹۶	۱۸۲	۳۱۲	۳۴۰	۶۷۰	۱۱۲	۲۱۴
۱۳۸۲	۶۲۴	۳۷۳۲	۱۸۲	۳۱۲	۳۴۰	۵۳۱	۱۰۲	۲۱۱
۱۳۸۳	۶۲۴	۳۷۳۲	۱۸۲	۳۱۲	۳۴۰	۵۳۱	۱۰۲	۲۱۱
۱۳۸۴	۵۰۳	۹۱۳	۱۰۱	۱۷۱	۳۰۰	۵۳۱	۱۰۲	۲۱۱

ماخذ: سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان

با توجه به موقعیت جغرافیایی استان سیستان و بلوچستان و قرارگیری این استان در مجاورت مرزهای کشور افغانستان و مرزهای دریای عمان و خلیج فارس، و نیز وجود گمرکات میلک، میرجاوه، کوهک، جالق، پیشین، منطقه آزاد چابهار و زاهدان، تبادلات کالا و مسافر در این استان شرایط ویژه ای برخوردار است. به طوریکه در سال ۱۳۸۴ تعداد ۳۹۳۶۹۸۳ نفر از طریق زمینی در درون استان جابجا شده اند. تعداد مسافر جابجا شده برون استانی نیز ۱۹۰۷۲۳۳ نفر بوده است. در همین سال تعداد ۲۳۱۳۵۳ مسافر داخلی و ۳۷۰۶ مسافر خارجی از طریق پروازهای بین المللی وارد استان شده اند. تعداد مسافرین ورودی از گمرکات استان ۳۰۱۵۱ نفر و تعداد خروجی ۳۰۳۲۹ نفر بوده است. به نظر می رسد با این حجم از جابجایی مسافر که در سطح استان اتفاق می افتد وجود تنها ۵۰۳ اتاق و ۹۱۳ تخت به منظور اقامت مسافران بسیار اندک باشد.

مشکلات مربوط به صنعت توریسم در استان سیستان و بلوچستان:

فعالتهای مربوط به صنعت توریسم در استان سیستان و بلوچستان از مشکلات و مسائل مختلفی رنج می برد که طی سالهای متوالی کل کشور با آن دست به گریبان بوده است. مهمترین این مشکلات عبارتند از:

- ✓ تبلیغات منفی رسانه های خارجی و وجود جو ناامنی در منطقه خاورمیانه
- ✓ ضعف و عدم کارایی بخش های دولتی و خصوصی صنعت گردشگری کشور در معرفی جاذبه های گردشگری ایران در سطح جهانی از طریق شبکه های جهانی
- ✓ کمبود ظرفیت مکان های اقامتی در اکثر نقاط توریستی
- ✓ عدم رعایت استانداردهای جهانی در ارائه خدمات بخش گردشگری
- ✓ ضعف سیستم بانکی و مالی کشور در ارائه خدمات بانکی الکترونیک
- ✓ کمبود نیروی انسانی آموزش دیده در خصوص فعالیتهای جذب، پذیرایی و ارائه سایر خدمات به گردشگران
- ✓ تاخیر در تهیه طرح های جامع توسعه گردشگری در سطح استانها

✓ فقدان سرمایه گذاری های مناسب در زمینه تامین زیرساختهای فیزیکی و انسانی مورد نیاز فعالیتهای گردشگری با وجود امکانات مالی مطلوب

با توجه به مشکلات ذکر شده در بالا می توان چنین گفت که تنها برخورداری از موهبتهای خدادادی و جاذبه های طبیعی و انسانی نمی تواند به جذب توریست در یک منطقه بیانجامد بلکه در این راستا باید به تهیه و تدوین طرحها و برنامه های جامع برای مناطق مورد نظر اقدام نمود و در قالب این طرحها به ارائه استراتژیهای راهبردی در جهت رفع یا تعدیل مشکلات مذکور اقدام نمود. رفع مشکلات مذکور در گرو اصلاح سیستم مدیریت و برنامه ریزی در حوزه های اقتصادی، اجتماعی و زیربنایی فعالیتهای گردشگری است و همت کلیه مسئولان و متخصصان اقتصادی و برنامه ریزی کشور را می طلبد.

تحلیل SWOT از قابلیت های اکوتوریسم استان سیستان و بلوچستان :

بر اساس بررسی های به عمل آمده استان سیستان و بلوچستان دارای نقاط قوت و ضعف متعددی بوده که هر یک از این موارد بر روند جذب گردشگر در این استان تاثیر گذار بوده اند . همچنین این استان با توجه به گستره فیزیکی وسیع خود و همجواری با کشورهای دیگر دارای شرایط خاص اقتصادی، اجتماعی و کالبدی است که در صورت استفاده مطلوب از شرایط فعلی خود و در واقع فرصتهای پیش روی خود، نه تنها در زمینه گردشگری بلکه در کلیه زمینه های اقتصادی و انسانی توسعه خواهد یافت. در ذیل نقاط قوت و تهدیدها و فرصتهای پیش روی این استان در راستای توسعه صنعت گردشگری در قالب مدل SWOT آورده شده است.

شکل شمار ۱: نقاط قوت و تهدیدها و فرصتهای پیش روی استان سیستان و بلوچستان

نقاط ضعف :

- وجود معضل زیست محیطی، شنای روان، مشکلات اقلیمی و آب و هوایی همچون کمبود آب و نزولات آسمانی، گرمای شدید برخی مراکز زیست و مشکلات زیست محیطی در شهرهای استان ناشی از مدیریت نا کارآمد شهری (عدم مدیریت صحیح زباله و نخاله های ساختمانی، واحدهای مزاحم شهری، پائین بودن سرانه فضای سبز، وجود دامهای سرگردان در سطح شهرها، مجتمع کوره های آجر هوقمان سراوان و ایرانشهر، رها سازی فاضلابهای خانگی در معابر و خیابانها و ...)
- محرومیت هایی ناشی از خشکسالی های پی در پی
- نرخ رشد بالای جمعیت
- عدم امنیت کافی به ویژه در مناطق مرزی استان
- دوری از مرکز و محورهای اصلی توسعه کشور
- پراکندگی و تراکم اندک
- محور و گذرگاه بین المللی ورود مواد مخدر و مشکلات امنیتی جانی
- هزینه های بالای تولید و آهنگ کند پیشرفت صنعتی و کمبود سرمایه گذاری
- عدم ارتباط با بازارهای ملی و جهانی و ضعف فرهنگ کارفرمایی
- درصد بالای بی سواد
- بالا بودن ضریب تکفل نسبت به شاخص های ملی
- کثرت پروژه های زیربنایی نیمه تمام
- افزایش درصد بیکاری
- ناکافی و گران بودن استفاده از شبکه هوایی
- استفاده نشدن بهینه از همجواری با دو کشور افغانستان و پاکستان و عدم استفاده کامل از قابلیت های ترانزیتی و تجاری استان
- تجارت غیررسمی
- حاشیه نشینی شهری

نقاط قوت :

- وجود سابقه تمدنی و تاریخی کهن
- برخورداری از جاذبه های طبیعی متنوع
- وجود ۵۴ منطقه نمونه گردشگری در استان

فرصتها:

- موقعیت جغرافیایی ویژه و مناسب استان به لحاظ همجواری با کشورهای افغانستان و پاکستان (برخورداری از ۱۱۰۰ کیلومتر مرز خاکی با کشور های پاکستان و افغانستان و ۳۰۰ کیلومتر مرز ساحلی در کنار دریای عمان) .
- دسترسی به آبهای آزاد بین المللی خارج از تنگه هرمز و امکان ارتباط با کشورهای شرق آسیا ، شبه قاره هند ، شیخ نشینهای عربی و بازارهای آفریقائی.
- شرایط ممتاز استان برای تصدی نقش در بازرگانی ملی و ترانزیت خارجی میان اروپا و آسیای مرکزی با آبهای شرقی و جنوبی و شاخ آفریقا.
- اقلیم مناسب کشت محصولات سود آور صادراتی (خرما، مرکبات، موز، انبه)،
- وجود منابع غنی دریائی و آبیان و اراضی و اقلیم مناسب در سواحل جنوبی برای توسعه فعالیتهای شیلاتی و صیادی
- وجود معادن نسبتا غنی و متنوع معدنی و سهم بالای استان در برخورداری از این معادن و امکان توسعه فعالیت های معدنی
- پتانسیلهای معدنی حوزه تفتان و امکان استقرار کارخانجات چینی و کاشی و سرامیک در محدوده تفتان و شهرستان خاش.
- اقلیم مناسب برای توسعه فعالیت های گردشگری در سواحل دریای عمان و دامنه های تفتان و ...
- وجود نهادهای مهم اقتصادی و توسعه ای در سطح استان بویژه منطقه آزاد چابهار با امتیازات ویژه
- برخورداری از حدود ۱۵ مرکز آموزش عالی با بیش از ۳۲ هزار دانشجو و مراکز آموزش فنی و حرفه ای در سطح استان.
- صنایع کشتی سازی در چابهار و وجود کشتی های مدرن صید و صیادی پراساثر .
- وجود تاسیسات زیر بنائی مهم از جمله شبکه های وسیع حمل و نقل جاده ای، دریائی ، ریلی و هوائی (وجود حداقل ۴ فرودگاه فعال در سطح استان و شرکت های هواپیمائی در استان)، سد پیشین و ...
- قابلیت ها و ظرفیت های جدید از جمله پتانسیل نیروی کار جوان و تحصیلکرده و مطالعات موجود منطقه ای.
- مرز میلک به عنوان مرز رسمی مبادلات تجاری با افغانستان و تردد مسافر.
- وجود ۶ گمرک فعال در سطح استان.
- بهره مندی از نزدیکترین مسیر به کشورهای آسیای میانه جهت ترانزیت کالاهای بین المللی و انتقال محصولات و شاهراه ترانزیت کالا از جنوب به شمال .
- وجود ۱۲ شهرک صنعتی مصوب در تمامی شهرستان های استان که ۹ شهرک فعال می باشد و همچنین وجود تعداد ۵ ناحیه صنعتی فعال در سطح استان.
- وجود اسکله های مهم کشتیرانی (اسکله نصب سریع شهید بهشتی ، اسکله شهید کلاتری ، اسکله ایران بندر) و اتصال استان و مرز پاکستان به شبکه راه آهن سراسری کشور.
- وجود بندر چابهار به عنوان تنها بندر مهم کشور در سواحل دریای عمان و شرق تنگه هرمز است که مزیت بزرگی در راه توسعه صنعتی استان می باشد.
- موقعیت بندری و مرزی استان که امکان تامین کالاهای واسطه ای صنعتی از خارج و دسترسی به بازارهای صادراتی را تسهیل می نماید.
- هوای مطبوع در فصل سرد سال در بسیاری از مناطق استان بویژه در ساحل دریا از دیگر مزیت های نسبی استان برای توسعه فعالیت های گردشگری محسوب می شود.
- انرژی خورشید و باد (از جمله مزیت های نسبی استان برای جایگزینی انرژی خورشید و انرژی باد بجای انرژی فسیلی الکتریکی).

تهدیدها:

- مشکلات امنیتی ناشی از تجارت غیررسمی (قاچاق)
- محور و گذرگاه بین المللی ورود مواد مخدر به کشور
- اختلافات و شورشهای داخلی استان

نتیجه گیری

استان سیستان و بلوچستان با برخورداری از پتانسیلهایی چون وسعت زیاد، موقعیت مرزی خود در منطقه، مجاورت با آبهای آزاد جهان، وجود زیرساختها و تاسیسات ضروری، اقلیم چهارفصل، معادن و صنایع فعال، فرهنگ غنی، نیروی انسانی جوان و متخصص، جاذبه طبیعی نادر و فرهنگی کهن و... قابلیت‌های فراوانی نه تنها در زمینه گردشگری بلکه در تمامی بخشهای اقتصادی و اجتماعی دارد و با برنامه ریزی و آینده نگری توانایی مهار و رفع نقاط ضعف خود را نیز داراست. البته بخشی از مشکلات استان از قبیل عدم امنیت در مناطق مرزی، هزینه های بالای تولید، کمبود سرمایه گذاری، عدم بهره گیری مناسب از شبکه های الکترونیک جهانی جهت تبلیغات و بازاریابی و... از جمله مسایلی است که در سطح کلان ملی باید تدابیر برای آن اندیشیده شود. همچنین باید به این مسئله نیز توجه داشت که تلاش مدیران و مسئولان محلی در جهت معرفی قابلیت‌های مکانی - فضایی و تعیین اولویتهای توسعه استان به سطوح فوقانی مدیریت کلان کشور و مشارکت در سیاستگذاریها و برنامه ریزی های آتی نقش بسیار مهمی در توسعه استان ایفا خواهد نمود.

در سالهای اخیر اقدامات قابل توجهی در خصوص توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان صورت گرفته است که از آن جمله می توان به تعیین ۵۴ منطقه نمونه گردشگری، انجام مطالعات امکان سنجی و مطالعات جامع منطقه نمونه توسط سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان، صدور موافقت نامه تاسیس منطقه نمونه گردشگری، تامین اعتبار مورد نیاز تاسیسات زیربنایی تا محل اجرای طرح، معافیت از عوارض تغییر کاربری، تامین تسهیلات، واگذاری زمین با اقساط پنج ساله و صدور پروانه ساخت تاسیسات با لحاظ تخفیفهای ویژه، طرح توسعه گردشگری شهر سوخته بین دو مسیر بزرگراه زابل- زاهدان، اشاره کرد. که این شرایط از نشانه های ورود سرمایه گذار به بخشهای گردشگری این استان می باشد. همچنین سرمایه گذاری هایی در زمینه حمل و نقل و ترانزیت، گردشگری، بازرگانی و تجارت، فناوری اطلاعات (ICT) علوم و فنون و آموزش، انرژی، صنعت و معدن، امور زیربنایی و عمران شهری، فرهنگی هنری و اجتماعی، اجرای پروژه اقتصادی و سرمایه گذاری در بخش صنایع بالا دستی و پایین دستی پتروشیمی، ۱۲۳ پروژه برای طرح ساماندهی ساحل دریا صورت گرفته است. در نهایت راهبردهای توسعه و اصلاح ساختار گردشگری استان سیستان و بلوچستان بر اساس مدل SWOT در جدول ذیل ارائه شده است.

جدول شماره ۳: راهبردهای توسعه و اصلاح ساختار گردشگری استان سیستان و بلوچستان بر اساس مدل

SWOT

موضوع تحلیل	ساختار فضایی اکوتوریسم	موضوع تحلیل	ساختار فضایی اکوتوریسم
نقاط قوت	- بهره گیری از سابقه تمدنی و تاریخی کهن استان در راستای جذب توریست از طریق تبلیغات بین المللی - بهره گیری از قابلیت جاذبه های طبیعی با برگزاری تورهای محیط زیست، گردشگری طبیعی، گردشگری درمانی و گردشگری کویری - تهیه طرحهای توسعه مناطق نمونه گردشگری	استفاده از فرصتها	- استفاده از موقعیت مرزی استان در راستای توسعه توریسم تجاری با کشورهای همسایه - تهیه طرح های توسعه توریسم دریایی و ساحلی - استفاده از معادن منطقه جهت توسعه صنایع چینی و کاشی و سرامیک و تهیه بسته های توریستی هنری - توسعه رشته های دانشگاهی مرتبط با موضوع گردشگری در مراکز علمی استان و جذب دانشجو از داخل و خارج از کشور - استفاده از انرژی بادی و خورشیدی جهت تامین انرژی صنایع و تأسیسات گردشگری - احداث اکوپارکهای طبیعی در مناطق نمونه گردشگری استان
نقاط ضعف	- رفع مشکلات زیست محیطی نقاط شهری با تقویت مدیریت شهری از طریق بکارگیری نیروی انسانی متخصص - در زمینه مسایل شهری و زیست محیطی - مشارکت مدیریت محلی در سیاستگذاری ها و برنامه ریزی های ملی و منطقه ای - حمایت از صنایع داخلی با ارائه مشوقهای مالی - بهره گیری از موقعیت ترانزیتی استان از طریق برقراری ارتباط اقتصادی قوی تر با کشورهای همسایه در قالب اجرای طرحهای توسعه منطقه ای و گردشگری - جلوگیری از تجارت غیر رسمی و قاچاق با اتخاذ سیاستها و استراتژیهای کنترلی مناسب - رفع مشکل حاشیه نشینی شهری از طریق ارتقاء شاخصهای توسعه انسانی در نقاط شهری و روستایی استان - که توسعه گردشگری با ایجاد اشتغال مناسب در این زمینه کارگشا خواهد بود	نقاط قوت	- افزایش ضریب امنیت نقاط مرزی از طریق تقویت قوانین مرزی و ارائه مشوقهای مالی به مرزنشینان - جلوگیری از ورود مواد مخدر به کشور از نقاط مرزی از طریق تقویت نیروی نظامی و انتظامی استان - رفع اختلافات قومی و قبیله ای استان با بهره گیری از سیاست افزایش مشارکت اقوام در اداره امور محلی، سیاستگذاری و برنامه ریزی

- منابع: تولایی، سیمین، مروری بر صنعت جهانگردی، انتشارات دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۸۶
۱. تیموتی، دالن، گردشگری بین المللی و برنامه ریزی، ترجمه حیدر لطفی و ناصر سلطانی، انتشارات قومس، ۱۳۸۸
 ۲. رنجبریان، بهرام و محمد زاهدی، خدمات صنعت گردشگری، انتشارات چهارباغ، ۱۳۸۸
 ۳. زاهدی. محمد و بهرام رنجبریان، شناخت گردشگری، انتشارات چهارباغ، ۱۳۸۸
 ۴. زنگی آبادی، علی و مصطفی محمدی ده چشمه، امکان سنجی توانمند یهای اکوتوریسم استان چهارمحال و بختیاری به روش SWOT، مجله محیط شناسی، شماره ۴۷، ۱۳۸۶
 ۵. سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۴
 6. <http://www.sbportal.ir/investment->
 7. <http://www.sbdoe.org>
 8. <http://www.abrarnews.com/economic>
 9. <http://www.irna.ir/View/FullStory>
 10. <http://www.ebtekarnews.com>
 11. <http://www.sbco.ir>

